

УКРАЇНА В ПЕРІОД ВІДЛИГИ 1953-1964 РОКІВ, ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ

У статті описується становище України у післясталінський період і характеризується політична ситуація і її вплив на економіку країни. Стаття ґрунтується на аналізі джерел, присвячених хрущовському періоду відлиги і самій особистості М.С.Хрущова, а також його вплив на життя в Україні.

5 березня 1953 року помер Й.Сталін і почалася післясталінська епоха.

Добре відомо, що Й. Сталін був жорстоким диктатором, не визнавав чужих думок і дій, якщо вони не відповідали його задумам та планам. У сталінські часи розбіжності з думкою керманіча могли закінчитися трагічно. Ще до поховання Сталіна у Мавзолеї, почалася невидима боротьба за владу. Всі хто був поруч зі Й.Сталіним за його життя, розуміли, що найбільш небезпечним у його оточенні був Л.Берія. Це дуже добре розумів і М.Хрущов. Які посади займали політичні керівники, і які характеристики їм дали відомі історики.

Г.Маленков – член політбюро ЦК ВКП (б).

Л.Берія - Народний комісар внутрішніх справ.

М.Хрущов - член політбюро ЦК ВКП (б).

Першою жертвою у боротьбі за владу став Л.Берія. Він зробив спробу протиставити керівництву державної партії Міністерство Держбезпеки. Це викликало протидію більшості його колег у президії ЦК, які об'єдналися проти Берії. Після страти Л.Берії та інших керівників лихозвісного Міністерства монополію президії ЦК КПРС на владу було збережено.

1955 р. М.Хрущов досяг вирішальних успіхів у боротьбі за владу. Він примусив Г.Маленкова (найбільш небезпечного і владного опонента М.Хрущову) подати у відставку з посади Голови Ради Міністрів. Посада, яку обіймав Г.Маленков перейшла до іншого члена Президії ЦК КПРС М.Булганіна. Останній “віддав” посаду міністра оборони відомому воєначальнику - Г.Жукову. Наступним кроком Хрущова було усунення від активної діяльності в уряді Л.Кагановича та В.Молотова, якого було примушено до прилюдної самокритики. На липневому (1955 р.) пленумі ЦК КПРС Хрущов домогся поповнення президії наблизеними до нього людьми-О.Кириченком та М.Суловим.

Микита Хрущов поспішав із скликанням наступного партійного з'їзду, щоб легітимізувати повноваження першого секретаря ЦК і усунути від влади політичних суперників. XX з'їзд партії відбувся на 8 місяців раніше від статутного терміна в лютому 1956 року. За допомогою вірних йому апаратників Перший секретар ЦК взявся “відпрацьовувати” персональний склад майбутнього з'їзду і регламент його проведення. На початку 1956 року відбулися звітно-виборчі конференції та з'їзди у партійних організаціях областей та національних республік. Делегати чергового з'їзду Компартії України представляли 895 тис. членів і кандидатів у члени партії. Виборча компанія здійснювалася під щоденним контролем з боку Першого Секретаря ЦК О.Кириченка. Останній виправдав сподівання свого патрона. Практично всі делегати республіканської партійної організації на Всесоюзному партійному з'їзді виявилися прибічниками М.Хрущова.

У звітній доповіді М.Хрущов говорив про необхідність розрядки міжнародної напруженості. Було наголошено на необхідності звернути особливу увагу на сільське господарство, забезпечити високі темпи виробництва предметів споживання порівняно із засобами виробництва, розширити масштаби житлового будівництва. Ці заяви вже давно стали поточною політикою, яка забезпечувала М. Хрущову підтримку всіх верств суспільства.

А.Мікоян, за дорученням М.Хрущова у своєму виступі заявив про “культ особи Сталіна”. Він спробував у завуальованій формі піддати сумніву деякі висновки Сталінського “Короткого курсу Історії ВКП (б)”, особливо щодо громадянської війни в Україні. Він уперше зробив заяву про те, що С.Косіор і В. Антонов-Овсієнко не були “ворогами народу”. Виступ А.Мікояна був спробою з'ясувати ситуацію. В останній день роботи з'їзду зібрався новий склад Центрального комітету, який обрав Президію і секретаріат. Результати виборів не виправдали повністю сподівань М.Хрущова. До президії увійшов попередній склад, включаючи найбільш послідовних супротивників Першого Секретаря – Л. Каганович, Г. Маленков, В. Молотов. Проте ЦК КПРС істотно розширився і вже наполовину складався з людей, зобов'язаних своєю кар'єрою М.Хрущову.

Коли затверджувалися результати голосування, М.Хрущов повідомив, що делегати мають зібратися на закрите засідання. М.Хрущов упродовж 4-х годин робив доповідь “Про культ особи та його наслідки”. Текст закритої доповіді 4 червня 1956 року було опубліковано державним департаментом США, проте радянські офіційні особи, починаючи з самого М.Хрущова, який робив доповідь, відмовлялися підтвердити його автентичність. У СРСР ця доповідь була вперше надрукована тільки в 1989-му році. У цій доповіді був підтверджений факт існування давно

опублікованого на Заході заповіту В.І.Леніна (“Лист до з’їзду”), на неспростовних фактах доводилася відповідальність Й.Сталіна за трагедію перших років Радянсько-Німецької війни, депортацію цілих народів за стандартним обвинуваченням у співробітництві з ворогом, масові репресії 1937-1938 років і повоєнних років (“ленінградська справа”, “справа лікарів-убивць”).

Незважаючи на великий обсяг доповіді, її інформаційну і емоційну насиченість, М. Хрущов швидше маскував, ніж змальовував справжню картину недалекого минулого. Доповідь була підготовлена практично за один день, поспіхом, є дані про те, що основний матеріал був поданий Карповим. У доповіді засуджувалися лише зовнішні вияви тоталітаризму (“культ особи”). Історія радянського суспільства розглядалась, як і раніше, в основному, крізь призму “Короткого курсу історії ВКП(б)”. При цьому політика партії на всіх етапах “соціалістичного і комуністичного будівництва” визнавалася правильною.

Через три тижні після смерті Й.Сталіна за амністією було звільнено з радянських в’язниць і концтаборів 1,2 млн. в’язнів зі строком позбавлення волі до 5 років. Це були здебільшого карні злочинці, оскільки ув’язнені за політичними статтями мали більші строки. У квітні 1953 р. вийшли на волю заарештовані у «справі лікарів». У вересні Верховний суд СРСР дістав право переглядати за протестами Генерального прокурора країни рішення колишніх колегій ОДПУ, «трійок» НКВС та «особливої наради» при НКВС-МДБ-МВС СРСР. Такі самі права отримали союзні республіки. Процес перегляду мав назву реабілітації. Цей термін вживається й досі за відсутністю більш точного. Держава, свідомо користуючись злочинними законами, десятиліттями відправляла на смерть і до концтаборів мільйони невинних людей. Під час перегляду конкретних справ вона «реабілітувала» репресованих громадян, тобто визнала за ними відсутність вини, при цьому не оскаржуючи саму себе. Тим часом Сталінський ГУЛАГ продовжував існувати. В’язні Воркути, Норильська, Магадана та інших місць примусової праці, серед яких було чимало оунівців, бійців УПА і «бандпосібників», у 1953 році провели низку страйків. Вони протестували проти нелюдських умов праці, побуту і режиму. Страйки жорстоко придушувалися адміністрацією таборів. У травні-червні 1954 р. підняли повстання в’язні великого концтабору в Кінгірі (Казахстан). Для його придушення були застосовані танки. Загинуло багато повстанців, в основному українців.

На закритому засіданні з’їзду М. Хрущов побудував доповідь так, щоб партія мала вигляд сторони, яка постраждала від репресій найбільше. Він розповідав в основному про партійних керівників, які стали жертвами репресій. У доповіді згадувалися прізвища 23 знищених партійно-

радянських діячів, в тому числі С.Косіора, П.Постишева, В.Чубаря. Злочини тоталітарного режиму, не пов'язані з репресуванням керівників партії (наприклад, терор голодом 1932-1933 рр. в Україні та на Кубані), Перший секретар ЦК КПРС оминув мовчанкою. Були згадані теж відомі депортації нечисленних народів.

Розвінчуючи Й. Сталіна та його жорстоку диктаторську політику, М.Хрущов отримував політичні дивіденди, дуже важливі для його боротьби за Верховну Владу. Він вчасно потурбувався про те, щоб знищити архівні документи, які засвідчували чималий особистий внесок М.Хрущова у розгортанні репресій, особливо після приїзду в Україну на початку 1938 р. Участь К. Ворошилова, Л.Кагановича та Г.Маленкова у репресіях не приховувалася. У керівних колах партії знали, наприклад, що Г.Маленков організував так звану «ленінградську справу», яка і післявоєнні часи коштувала життя багатьом відповідальним партійним і радянським працівникам. Це допомогло М.Хрущову на початку 1950 р. усунути свого найнебезпечнішого суперника з посади голови уряду.

Викриття на XX з'їзді КПРС злочинів Й.Сталіна, незважаючи на неповне розкриття цих злочинів, було сміливим політичним кроком М.Хрущова, здійсненим усупереч волі більшості інших членів вищого партійно-радянського керівництва.

Ліквідація ГУЛАГу та реформи в галузі економічного управління, ініційовані М.Хрущовим, наштотхнулися на відкритий опір вищого партійно-державного керівництва. Скориставшись візитом першого секретаря ЦК до Фінляндії, члени Президії ЦК КПРС підготували 18 червня 1957 року засідання, на якому поставили питання про його відставку. М.Хрущов потрапив на засідання прямо з літака і побачив, що з 11 членів Президії на його боці тільки троє - А.Мікоян, О.Кириченко і М.Сулов. Шестеро кандидатів у члени Президії, які мали посади завдяки М.Хрущову висловилися на його підтримку, але вони не мали права голосу. Сьомий кандидат - Д. Шепілов приєднався до опозиції. Організатори державного перевороту Л.Каганович, Г.Маленков і В.Молотов не врахували, що Президія ЦК була неформальним органом партійної влади. За статутом вища влада в державній партії між з'їздами належала ЦК. М.Хрущов відмовився подати у відставку і апелював до ЦК КПРС, який затвердив його на посаді Першого секретаря. Пленум ЦК, який відбувався в умовах повної секретності 22-29 червня, після тривалих дискусій скасував результати голосування в Президії. Л.Каганович, Г.Маленков, В.Молотов і М.Сабуров були виключені з Президії ЦК і затавровані як «антипартійна група». Більш популярних діячів К.Ворошилова та М.Булганіна тимчасово залишили на своїх посадах. Про їхню участь у спробі державного перевороту преса замовчувала.

Червневі події 1957 р. підвели ризику під «колективним керівництвом» і зробили М.Хрущова вождем.

Після смерті Сталіна становище України у складі СРСР почало змінюватися з різкою швидкістю.

По-перше, відбулася загальна лібералізація суспільно-політичного життя. Компартійно-радянська олігархія відмовилася від терористичних методів державного управління.

По-друге, УРСР почала отримувати політичні дивіденди від свого становища найбільшої національної республіки. Колосальна, порівняно з іншими республіками, концентрація в Україні матеріального та людського потенціалу завжди, але зовсім по-різному турбувала компартійно-радянський центр. Коли останній перебував у послабленому стані «колективного керівництва», претенденти на верховну владу прагнули отримати підтримку української партійної організації. Кожний з них був готовий до будь-яких поступок. Зокрема, Й.Сталін, який 6 років боровся за верховну владу, підтримав у республіці процеси, названі національним відродженням 20-х років. Коли Й.Сталін досяг (за допомогою українців також) повноти влади, він став найбільшим ворогом України. Для диктатури республіка з такою концентрацією ресурсів була політично небезпечною. Потенційну загрозу сепаратизму вождь намагався знешкодити завчасно, тобто методом превентивних репресій. Однак смерть Й.Сталіна знов поставила центр у становище колективного керівництва і зумовила підвищену прихильність до України з боку претендентів на владу, особливо М.Хрущова, який вважав республіку «свою».

По-третє, з перемогою М.Хрущова українська політична еліта отримувала значну перевагу над управлінською елітою інших регіонів СРСР. Адже кадри, які новий вождь знав особисто і на які міг покластися, походили здебільшого з України. До Москви злітали на високі посади українські політичні діячі. За законами номенклатури кожен із них тягнув за собою «своїх». Відразу після смерті Й.Сталіна до складу Президії ЦК КПРС входила тільки одна тіснопов'язана з Україною людина - М.Хрущов. Хоча К.Ворошилов і Л.Каганович були уродженцями цієї республіки, вони не мали в ній коренів. Зв'язок Л. Кагановича з Україною взагалі специфічний. Організатор двох голодоморів, він є, мабуть, найлиховіснішою постаттю півторатисячолітній історії українського народу. У 1964 р. (до зняття М.Хрущова з високих посад у жовтні) до складу Президії ЦК КПРС входили 10 осіб. З них п'ятеро обставинами своєї політичної біографії були пов'язані з Україною: Л.Брежнєв, А.Кириленко, В.Підгорний, Д.Полянський, М.Хрущов. Отже, українська політична еліта в добу Хрущова встановила вражаючий номенклатурний

рекорд: на її частку припадала половина персонального складу компартійно-радянської олігархії.

Під час 50-х років українська політична еліта не турбувалася про своє укорінення в народі. Тоталітарний режим, що породив її, спирався на вимурований у 30-х роках власний соціально-економічний фундамент і був цілком стабільний. Але протекція українській політичній еліті та вихідцям з України у Москві не принесли М.Хрущову очікуваних результатів. Навпаки, політичні діячі українського походження відіграли значну роль в усуненні вождя від влади.

М.Хрущов завжди виявляв самовпевненість і невміння прислухатися до чужих думок. Відсутність спеціальних знань і вкрай низька загальна культура не давали можливості цій талановитій і енергійній людині зробити правильний вибір під час розгляду варіантів розв'язання окремих проблем, часто дуже важливих. Ініційовані ним реформи часто створювали потужний шумовий ефект, але не давали потрібних результатів. У партійно-радянському апараті особливе роздратування викликала його схильність до невважено різких і несподіваних кроків, які нерідко ламали людські долі. Недарма серед звинувачень на адресу М.Хрущова після усунення його від влади, фігурувало слово “волютаризм”, від якого особливо потерпала наближена до Хрущова українська еліта. Мабуть, не варто було підносити О.Кириченка на вершини влади, оскільки він не мав інших талантів, окрім крутої вдачі. Однак стрімке падіння секретаря і члена Президії ЦК КПРС О.Кириченка справило у м. Києві вкрай гнітюче враження. На початку 1960 р. він обійняв посаду директора дизельного заводу в Пензі. Через рік, так само несподівано, М.Хрущов змінив Н.Кальченка на посаді Голови Ради Міністрів УРСР представником молодшого покоління В.Щербицьким, який відпрацював у Києві менше двох з половиною років. Варто було голові українського уряду висловити невдоволення запровадженням М.Хрущовим поділом партійних органів на міські й сільські, як він був направлений у Дніпропетровську область, щоправда, на найвищу номенклатурну посаду першого секретаря обкому партії.

Влітку 1963 року М.Хрущов довірив М.Підгорному посаду секретаря ЦК КПРС. Першим секретарем ЦК КПУ став П.Шелест. Зобов'язані М.Хрущову своєю політичною кар'єрою, ці люди незабаром приєдналися до змови, що готувалася, під керівництвом іншого висуванця М.Хрущова – Л.Брежнєва за участю КДБ СРСР. Йшлося про підготовку легітимного акту в межах компартійно-радянської політичної системи, позбавлення першого секретаря ЦК КПРС його посади рішенням пленуму ЦК КПРС. Важливо було так інформаційно “обробити” членів ЦК, щоб М.Хрущов завчасно не довідався про план свого усунення. За відсутності

М.Хрущова, який відпочивав у Піцунді, члени Президії ЦК КПРС 12 жовтня 1964 р. офіційно порушили питання про недовіру першому секретареві та затвердили механізм позбавлення його влади: скликати наступного дня спочатку засідання Президії за участю М.Хрущова, а потім пленум ЦК КПРС. 14 жовтня 1964 р. пленум ЦК КПРС звільнив М.Хрущова від обов'язків першого секретаря ЦК, члена Президії ЦК і Голови Ради Міністрів з лицемірним формулюванням: "у зв'язку з похилим віком і погіршенням стану здоров'я".

У 1954 р. вийшла в світ повість популярного письменника І.Еренбурга "Відлига". Вона дала назву цілому історичному періоду, що розпочався після смерті Й.Сталіна. Сутність політичного режиму не змінювалась, але він (режим) вже не наважувався використовувати в управлінні суспільством "терористичні методи". Проте суспільство продовжувало перебувати у тоталітарному морозильнику, незважаючи на "потепління". Про становище в радянських концтаборах поступово дізнавався цивілізований світ. Першим прорвав інформаційну блокаду у 1955-му році "Відкритий лист українських політичних в'язнів до Організації Об'єднаних Націй", підписаний тринадцятьма в'язнями мордовських спецтаборів. Вони писали: «Наш український народ, як і ряд інших народів, опинився під владою Радянської імперії, де у нас відібрано всяке елементарне право існування на землі. Нас загнано в табори, засуджено строгими вироками на 10-25 років не за бандитизм, як це вони (більшовики) пояснюють перед світом, - не за підпал, вбивства і зраду, лише за те, що ми як і кожний волелюбний народ, домагаємося свого законного права на своїй землі».

Врешті-решт власті змушені були послабити тюремно-табірний режим. У вересні 1955 р. відпустили на волю усіх німецьких військовополонених і реабілітованих радянських військовополонених, які були засуджені як політичні в'язні. Держава амністувала після десятилітньої відсидки засуджених за співробітництво з окупаційним режимом під час війни. За це було засуджено багатьох воїнів ОУН-УПА, і вони почали повертатися в Україну. До 1957 р. повернулися 65 534 вояків ОУН-УПА і «банд-посібників».

Починаючи з 1954 р. застосовувалося умовно дострокове звільнення з місць позбавлення волі. Ця складна процедура передбачала можливість звільнення від подальшого відбуття покарання чи заміну більш м'яким рішенням суду за місцем утримання засудженого на основі подання табірної або тюремної адміністрації. В'язнів ГУЛАГу значно зменшилося завдяки застосуванню цієї юридичної норми.

Навесні 1954 р. Міністерство державної безпеки було реорганізовано в Комітет державної безпеки (КДБ). Його очолив І.Серов, добре відомий

М.Хрущову по спільній роботі в Україні. На чолі КДБ УРСР став В.Нікітченко. Нові органи були зобов'язані переглянути заведені на громадян політичні справи. Реабілітації не підлягали колабораціоністи, активні діячі ОУН-УПА, жертви політичних репресій до 1934 р., а також усі репресовані під гаслом “українського буржуазного націоналізму”. Держава не визнала себе винною у депортаціях селян під час масової колективізації, вибіркової депортації населення західних областей, депортації кримських татар, німців та інших етнічних груп з України.

Навесні 1959 р. у таборах СРСР ще утримувалося 11 000 осіб, ув'язнених за “контрреволюційні злочини”. Це була невелика кількість порівняно з чисельністю політичних в'язнів ГУЛАГу навесні 1954 р. – 949 000. На початку 60-х років М.Хрущов заявив, що в країні немає політичних в'язнів. Проте, в цей час розгорнувся дисидентський рух і з'явилися нові в'язні.

М. Хрущов “проштовхував” популярні соціальні заходи, щоб здобути підтримку населення. Це мало важливе значення у боротьбі з політичними суперниками. У березні 1956 р. радянський уряд скоротив тривалість робочого дня на 2 години у передвихідні та передсвяткові дні. Було збільшено тривалість відпусток, пов'язаних з вагітністю і пологами (з 77 до 112 календарних днів). У квітні було скасовано закон 1940 р., що “прив'язував” робітників до підприємств. Тепер вони мали право змінювати місце роботи, за 2 тижні попередивши адміністрацію про свій намір. Для селян, однак, зберігалось попереднє становище: не маючи паспортів, вони не могли залишити свій колгосп або радгосп. У травні було встановлено 6-годинний робочий день для підлітків від 16 до 18 років. Була скасована плата за навчання у старших класах середніх шкіл та ВУЗів. Ці заходи ліквідували найбільш одіозні ознаки сталінської поліцейської держави. Не обтяжуючи бюджет надто великими фінансовими витратами, цими заходами М.Хрущов здобув прихильність мільйонів громадян. У липні 1956 р. було прийнято закон про державні пенсії, за яким значно збільшено розміри нижчих пенсій і обмежено розміри високих пенсій. Пенсійний вік знижувався до 60 років для чоловіків і 55 років для жінок. Середній розмір пенсій збільшився майже вдвічі. Пенсійна революція значно обтяжила бюджет, хоча торкнулася тільки робітників і службовців. Державна система соціального забезпечення колгоспників почала діяти тільки з липня 1964 р. і була менш радикальною. Право на пенсію отримали колгоспники: чоловіки - від 65 років (стаж роботи не менш 25 років) і жінки від 60 років. Стаж роботи 20 років. Мінімальні розміри пенсії для колгоспників були зовсім мізерні. Стара система підтримки непрацездатних селян здійснювалася за кошти колгоспів і не регламентувалася державою. З 1956 р. розпочався

поступовий (за галузями) перехід з 8-ми на 7-годинний робочий день. На підземних та інших роботах із шкідливими умовами праці робочий день скорочувався до 6 годин. Унаслідок цього робочий тиждень у робітників і службовців України зменшився з 48 годин у 1956 р. до 41 1960 р., а на підземних роботах - з 48 до 36 годин. З вересня 1959 р. підприємства, установи і організації УРСР почали перехід на 5-денний робочий тиждень з двома вихідними днями при 8-годинному робочому дні. У вересні 1956 р. уряд видав постанову про підвищення, в середньому на третину заробітної плати низькооплачуваним робітникам і службовцям. Підвищувався неоподатковуваний мінімум заробітної плати.

У липні 1957 р. ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли постанову “Про розвиток житлового будівництва в СРСР“. У ній ставилося завдання надати кожній сім’ї окрему квартиру. Для будівництва нових житлових масивів передбачалося створення в кожному великому місті високопродуктивних домобудівних комбінатів і розвиненої промисловості будівельних матеріалів. Понад 3 млн. квартир, споруджених у містах і робітничих селищах України за 10 років, істотно пом’якшили житлову проблему. Хоча збудовані в часи М.Хрущова п’ятиповерхові панельні будинки з невеликою житловою площею пізніше презирливо називали “хрущобами”, вони були для жителів міст кращим варіантом порівняно з бараками або перенаселеними комунальними квартирами.

На хвилі десталінізації М.Хрущов остаточно скомпрометував колишніх опонентів. Після цього він міг собі дозволити високу оцінку окремих творів і дій Генсека, знову почав називати його видатним марксистом-ленінцем і заявив про те, що партія “не віддасть ім’я Сталіна ворогам комунізму”. Подальша десталінізація вже загрожувала підвалинам тоталітарного ладу. До того, у будь-якій бібліотеці можна було знайти промови М.Хрущова 10-річної давності з виспівуваними ним одами на честь тогочасного вождя. Розвиваючи на XX з’їзді КПРС тему масового виселення Й.Сталіним цілих народів, М.Хрущов зробив коротке зауваження, що викликало, як зафіксовано у стенограмі, сміх і пошвавлення в залі: “Українці уникли цієї долі, тому що їх надто багато і не було куди вислати. А то він би й їх виселив”.

Тотальної депортації український народ все ж таки уникнув. Проте до середини 50-х років мільйони українців стали жертвами голодомору, часткових депортацій і масових репресій.

Радянська командна економіка не мала внутрішніх стимулів для підвищення технічного рівня, проте відрізнялася величезними мобілізаційними можливостями. Для тих, хто нею керував не існувало жодних перепон у перерозподілі капіталовкладень у галузі, які вважалися пріоритетними. Проблема полягала в іншому - суспільство сподівалося, що

держава врешті-решт зверне увагу на зростання частки фонду споживання у національному доході. Після довгих десятиліть матеріальних нестатків люди бажали жити краще. У державної партії не залишалося аргументів, які б виправдовували наявність “тимчасових труднощів”. Кошти на прискорений розвиток наукових досліджень і нових галузей промисловості треба було знаходити тільки через перерозподіл фонду нагромадження.

Розв’язуючи проблему прискорення науково-технічного прогресу, М.Хрущов прийняв кілька принципових рішень, які визначили характер розвитку економіки на весь подальший період існування радянської влади.

По-перше, було скорочено фонд нагромадження в національному доході, щоб забезпечити фінансовими ресурсами активну соціальну політику.

По-друге, змістилися акценти в розвитку оборонного потенціалу. Скорочення чисельного складу армії (на початку 60-х років офіцерський корпус зменшився на 200 000 чоловік) дало змогу спрямувати більше ресурсів на ракетно-ядерну зброю і пов’язану з нею космічну програму.

По-третє, щоб не починати створення нових галузей “від нуля”, було вирішено закуповувати новітню техніку за кордоном.

Зміщення акцентів на космічно-ядерну зброю і космічну програму перевело гонку озброєнь переважно в цю площину. Наявність атомних і водневих бомб стала остаточним аргументом у поточній політиці. Тому зросла загроза загибелі людства в страхітливій війні. Запуском першого супутника у 1957 р. Радянський Союз показав, що він раніше за США завершив роботу по створенню міжконтинентальних ракет, здатних перенести ядерну зброю в будь-яку точку земної кулі. Радянська воєнна промисловість розвивалася переважно в глибинних регіонах Росії. Тільки окремі підприємства розміщувалися безпосередньо в Україні. Зокрема, у Дніпропетровську швидко розбудовувався найбільший у світі ракетобудівний комплекс, на якому працювали десятки тисяч науковців, інженерів, робітників.

За рівнем виробництва металургійної продукції на душу населення Україна випереджала економічно розвинені країни світу, хоча за якісними показниками виплавленого металу значно поступалася їм. У республіці було збудовано унікальні за розмірами доменні печі та мартени. Капітальне будівництво відбувалося у цій галузі з урахуванням новітніх технологій. Коли виявилось, що конверторна сталь унаслідок докорінних удосконалень технологічного процесу почала переважати мартенівську за якісними показниками, спорудження мартенів у республіці припинилося (з 1962 р.). Натомість на “Криворіжсталі” та інших заводах були закладені потужні киснево-конверторні цехи.

Хімічна промисловість в СРСР завжди була малорозвиненою. В умовах науково-технічної революції це відставання стало особливо помітним і позначалося передусім на воєнно-промисловому комплексі. У травні 1958 р. на пленумі ЦК КПРС М.Хрущов порушив питання про прискорену хімізацію країни і домогся виділення додаткових асигнувань на створення “великої хімії”. На капітальне будівництво в хімічній промисловості України за 1959–1963 рр. (чотири роки) було спрямовано в 1,5 раза більше коштів ніж за попередні 40 років. Це дало змогу побудувати 35 нових заводів і понад 250 великих хімічних виробництв. Повністю було оновлено за технічним рівнем найбільший в СРСР Лисичанський хімкомбінат, який виробляв мінеральні добрива і напівфабрикати для багатьох підприємств галузі. Швидко розвивався Рубіжанський хімкомбінат-найбільше підприємство країни з виробництва барвників для текстильної промисловості, отрутохімікатів та гербіцидів. На Горлівському азотно-туковому заводі став до ладу комплекс цехів полістиролів різного призначення.

Було збудовано та введено в дію чотири гіганти “великої хімії”-Роздольський гірничо-хімічний комбінат, Черкаський і Чернігівський завод хімічних волокон, Дніпропетровський шинний завод. У середині 60-х років вони виробляли п’яту частину всієї валової продукції галузі.

Не менш динамічно зростала машинобудівна промисловість України. Було створено автомобілебудування, радіоелектроніку, виробництво обчислювальної техніки, виготовлення приладів із застосуванням синтетичних алмазів. У Краматорську і Донецьку розпочалося виробництво досконалих надпотужних машин для гірничорудної промисловості. Промислові велетні давали змогу налагодити економічно вигідний видобуток корисних копалин відкритим способом на родовищах із глибиною залягання до 200-250 м. У Києві, Сумах, Мелітополі та інших центрах машинобудівної промисловості було налагоджено виробництво різних агрегатів і машин для хімічної індустрії.

Традиційно розвинено в республіці транспортне машинобудування розвивалося досить стабільно. З 1956 р. у Луганську та Харкові було налагоджено серійний випуск тепловозів. Наступного року випуск паровозів припинився, незабаром частка паровозної тяги у залізничних перевезеннях почала швидко скорочуватися. Завдяки застосуванню тепло-і електровозної тяги у залізничних перевезеннях щорічно економили десятки мільйонів тонн вугілля. На харківському авіазаводі розпочався серійний випуск першого у світі швидкісного турбореактивного пасажирського лайнера ТУ-104. З 1960 р. завод розпочав випуск більш досконалого літака ТУ-124, який використовувався на внутрішніх і міжнародних повітряних лініях. Київський авіазавод випускав

турбогвинтовий літак АН-24, який став найпоширенішою машиною свого класу в пасажирських перевезеннях у СРСР.

1. Аксютин Ю.В. (составитель). Никита Сергеевич Хрущев. – М.: Изд. политической литературы, 1989. – 368 с.
2. Бофеа Д. История Советского Союза. В двух томах. Т.2. От Отечественной войны до положения второй мировой державы. Сталин и Хрущев. – 1941-1964. – М.: Международные отношения, 1994. – 632 с.
3. Бурлацкий Ф. Вожди и советники: О Хрущеве, Андропове и не только о них ...Сталин и Хрущев. –М.: Изд. политической литературы, 1990. – 384 с.
4. Бурлацкий Ф. Русские государи ... - М.: Изд. политической литературы, 1996. – 384 с.
5. Волкогонов Д. Семь вождей: Галерея лидеров СССР. В 2-х книгах. Книга 1. Владимир Ленин, Иосиф Сталин, Никита Хрущев. – М.: Новости, 1995. – 496 с.
6. Маркова А.Н., Поляк Г.Б. Всемирная история. – М.: Издательское объединение ЮНИТИ, 1999. - 496 с.
7. Медведев Р.А. Н.С.Хрущев. Политическая биография. – М.: Книга, 1990. – 304 с.
8. Слюсаренко А.Г., Гусев В.І., Литвин В.М. та ін. Новітня історія України ХХ століття (1900-2000 рр.). - К.: Вища школа, 2002. – 720 с.
9. Шаповал Ю.І. М.С.Хрущов на Україні. – К., 1990. – 48 с.